

these special orphanages there were significant drawbacks associated with both the objective circumstances of extreme time and the consequences of totalitarianism domination and executive structures' inability. The said problem needs further scientific development based on attracting new as archival and narrative sources.

Key words: *minors, children and teens, special children institutions, network facilities, medical orphanages, sanatorium orphanages, Ministry of Health.*

*Надійшла до редакції 01. 10. 2016
Затверджена до друку 10. 10. 2016*

УДК 930/332:(94(477));(6001.1ALN)

ГРОН Вікторія Віталіївна

кандидат історичних наук, викладач
англійської мови та історії
державного навчального закладу
«Черкаський професійний ліцей»
e-mail: ghron@ukr.net

ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ У КОНЦЕПЦІЇ ВІЛЬЯМА ЕДВАРДА ДАВІДА АЛЛЕНА

У статті здійснено спробу наукового осмислення економічного фундаменту української суб'єктності в контексті історіографічного аналізу економічних студій міжвоєнної доби. У якості відправної точки дослідження обрано концепцію британського історика, публіциста й політичного діяча В. Е. Д. Аллена, викладену й оприлюднену у 1940 р. на сторінках змістовної розвідки «The Ukraine. A History». На основі співставлення ідей автора з позицією українських вчених, насамперед, О. Оглоблина, М. Слабченка, М. Яворського, обґрунтовано думку про вирішальне значення факторів економічної географії для формування національних утворень у певних кордонах.

Ключові слова: *економічна історія, економічна географія, цивілізаційна вісь, транзитний потенціал, господарчий комплекс, В. Е. Д. Аллен.*

Постановка проблеми

За якими ознаками відбувається ідентифікація спільнот як націй? Це питання роками й десятиліттями турбувало й продовжує турбувати дослідників по різні боки вітчизняного кордону. Можливо, найвідвертіше з цього приводу висловився колись український соціал-демократ, юрист і соціолог В. Старосольський, оприлюднивши свої думки на сторінках ґрунтовної розвідки «Теорія нації» (Відень, 1922). Автор, по-перше, наполягав на ірраціональній сутності суспільної, у тому числі, національної ідеї, яка, для того, щоб бути «товчком суспільного руху», мала стати «не тільки предметом розумового переконання, але також предметом почування, віри, недискутованим вже гаслом, яким люде захоплюються та переймаються» [1, 8–9]. По-друге, вважав, що цілі, форми і зміст суспільних рухів постійно змінюються. Отож у кожній точці часу й простору на передній план виходять що разу інші чинники, виступаючи консолідуючою ланкою та поволі перетворюючись на головну ознаку й спосіб існування націй [1, 10].

До певної міри, явище, яке сьогодні прийнято позначати терміном «нація», виникло в епоху європейських буржуазних революцій на тлі формування внутрішніх ринків, зовнішньої конкуренції та торговельної й виробничої кооперації. Виносячи за дужки мінливу суспільну надбудову та суперечки між прихильниками й опонентами теорії марксизму, можна сказати, що в самій глибині своєї природі, нації – продукт економічної географії. Клімат, ґрунти, корисні копалини, водні ресурси, транзитні можливості, вихід до морів і океанів – все це з давніх-давен визначало напрямки міграційних процесів, а значить – політичних, економічних і культурних контактів з усіма виникаючими наслідками.

Принаймні, з таких позицій розглядали феномен українства наші співвітчизники у міжвоєнний період. Маються на увазі «експерименти на ниві «масової» – соціальної й економічної історії», проведені представниками українських радянських наукових течій 1920-х рр. М. Слабченком, О. Оглоблиним, М. Яворським. А також – «спроби соціального представлення минувшини», здійснені авторами «Чорноморської доктрини» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У наш час згадані приклади українського історіє писання вже давно стали об'єктом студій над ідейними та суспільно-політичними факторами становлення системи знань про Україну. Серед них слід виділити змістовні публікації Ю. Василевича, Т. Гончарука, В. Заруби, О. Яся. Однак, увага сучасних науковців сконцентрована переважно на, так би мовити, внутрішньому погляді на проблему. Натомість, для всебічного осмислення витоків і перспектив націотворчого процесу конче потрібен погляд ззовні. Потрібен погляд стороннього спостерігача, роль якого, у даному випадку, пропонується доручити британському досліднику Вільяму Едварду Давіду Аллену, автору актуальної понині праці «The Ukraine. A History» (1940 p.).

Мета дослідження

Таким чином, далі мова йтиме про порівняльний аналіз концепцій британського вченого та його українських колег щодо конфігурації економічного підґрунтя української суб'єктності з метою виявлення точок дотику і розбіжностей. Гостроти цій уявній полеміці має додати хронологічний аспект: доба на зламі епох – період між двома світовими війнами.

Виклад основного матеріалу

На початку декілька слів про політичні й наукові погляди головного учасника анонсованої дискусії. В. Е. Д. Аллен (1901–1973 рр.) – британський військовий журналіст, політичний діяч, історик. Політичну кар'єру розпочинав у таборі ірландських уніоністів. Однак згодом симпатії дослідника опинилися на боці місцевих фашистів, орієнтованих на Італію Муссоліні [3]. Наукова діяльність Аллена стосувалася переважно історії Закавказзя у контексті геополітичної доктрини Об'єднаного Королівства. У тому ж зв'язку слід розглядати його інтерес до України. Між іншим, центральне місце у концепції Аллена відводилося міграційним процесам і транзитним можливостям регіону. Отже, сутність вітчизняного поступу він вбачав у заміні «меридіанної» («meridian») цивілізаційної вісі на «горизонтальну» («latitudinal»). Іншими словами, у переході від руху «із варяг у греки» до просування новими землями у східному напрямку [4]. Неухильне слідування окресленій схемі спричинило варту подиву байдужість вченого до явищ і зв'язків, виявлених і досліджених українськими науковцями.

Втім, про все детальніше. Перш за все, Аллен ставив під сумнів значення України як житниці імперії. Цю функцію, на його думку, ще за часів Олександра I виконували південні райони центральної Росії: Орел, Курськ, Воронеж, Тамбов. Паралельно посилювалася роль Північного Кавказу, де погодні умови були значно сприятливіші для вирощування зернових культур, ніж клімат переважної частини українських земель. У результаті новий порт Новоросійськ швидко перетворився на потужний транспортний вузол і став серйозним конкурентом традиційному експортному трафіку через Одесу [5, 346–347].

Майже одночасне становлення промислової інфраструктури Донбасу й Катеринославщини, а також розквіт нової російської житниці на Кубані, розглядалися Алленом у сукупності з активізацією залізничного будівництва, яке, у свою чергу, позиціонувалося як прояв «широтного» («latitudinal») розвороту євразійської парадигми. Велика Транссибірська залізниця створювала пріоритетні можливості для розвитку сільськогосподарського виробництва Західної й Південної Сибіру і поєднувала Челябінськ через Єкатеринбург, В'ятку й Вологду з портами Балтійського узбережжя. При цьому «діагональний», точніше «меридіанний» транзит проходив далеко на південному сході через Туркестан до кордонів з Афганістаном і Китаєм [5, 347].

Таким чином, територія, яку Аллен виводив під назвою «the Ukraine», набувала у його інтерпретації подоби своєрідного острова, що волею долі опинився на узбіччі магістральних шляхів імперії. Ба, навіть осторонь від власного півдня й північного сходу.

А ось так в концепції британського вченого виглядала традиційна система економічних зв'язків України. На Правобережжі (Київ, Поділля, Волинь) основу господарського життя становила цукрова промисловість з супутнім винокурінням, млинами та садівництвом, що зростали на базі великих панських маєтків. Зерно вирощувалося переважно для задоволення внутрішніх потреб регіону. Однак ці потреби були значні: 60–70 осіб на квадратний кілометр – цілком «європейська» щільність населення, що мала б остудити запал західних мрійників про «ваканти землі» [5, 350].

На лівому березі Дніпра протягом XIX ст. склалися умови для розвитку фермерських господарств, які почали витіснити великих землевласників. Цей процес супроводжувався швидким збільшенням населення, так що у пореформену добу безземельні селяни Полтавщини й Чернігівщини стали масово мігрувати на південь у Новоросію («New Russia») і далі на Кубань і Поволжжя [5, 351–352].

Що стосується Харківщини, то її Аллен ставив особно від інших провінцій Лівобережжя. На півночі Харків швидше нагадував йому Курськ, тоді як на південному заході це була, у його баченні, частина Новоросії [5, 350].

У цілому, аналізуючи аграрний сегмент українського ринку, автор постійно підкреслював «цукрову» специфіку останнього. Мовляв, перед війною (мається на увазі перша світова війна – В. Г.), на Україну припадало до 18 % світового виробництва цукру і близько 60 % імперського виробництва спирту. При цьому в регіоні з майже 20-мільйонним населенням відводилося лише 2 мільйони гектар під вирощування пшениці, у той час як у сусідній Новоросії з удвічі меншим населенням – 4 мільйони. Отже, робить висновок Аллен, справжніми житницями Росії і головними експортерами зерна являлися Північний Кавказ і Поволжжя, західна Сибір і Новоросія (включаючи Херсонщину, Катеринославщину, північ Таврії та південь Харківщини) [5, 352–353].

Тут варто зробити важливе уточнення. Справа в тому, що британський історик застосовував назву «Україна» («the Ukraine») лише по відношенню до території 5 губерній: Київської, Подільської, Волинської, Чернігівської і Полтавської. Не зважаючи на декларовану прихильність цивілізаційному підходу, у питаннях пошуку української ідентичності, Аллен фактично перебував на позиціях архаїчного народництва. Наприклад, розглядаючи процес інтеграції Донецького басейну в економічну структуру краю, він підкреслював, що вказаний регіон з його змішаним індустріальним населенням не мав нічого спільного з переважно сільським і українськомовним населенням більш західних областей. Єдиним реальним зв'язком, існуючим між Донбасом і Україною, Аллен вважав зв'язок між вугільними шахтами на річці Донець і металургійними підприємствами на берегах Дніпра [5, 362].

Окремої уваги заслуговують висновки вченого щодо індустріалізації України в історичному й духовно-культурному розрізі. На його думку, сучасна капіталістична промисловість з'явилася тут в результаті штучного накладання передових методів організації виробництва на відсталу переважно аграрну систему господарювання у другій половині XIX ст. [5, 370]. Згадує Аллен і фортуна більшовиків, яким поталанило дістати у спадок від дореволюційного режиму потужну індустрію, зведену на кошти західних інвесторів. Отже, саме іноземцям належало право називатися фундаторами промислового потенціалу України й Новоросії, які згодом стали найпотужнішими економічними зонами Радянського Союзу [5, 365].

Також пише Аллен про цілісність господарчого комплексу, якого у кордонах УРСР 1940 р., з його точки зору, просто не існувало. «Значна частина залізничного транспорту в Радянському Союзі, – цитує він В. Левицького, – зайнята перевезенням напівфабрикатів найбільш складними й довгими маршрутами, наприклад, з берегів Дніпра на Урал, або з Москви на Донбас і назад». Перед цим автор проводить думку про цілеспрямовану політику радянського уряду щодо зміцнення економічної залежності республіки від інших частин

Союзу [5, 369]. Тобто з усіх попередніх викладів науковця випливає, що до революції 1917 р., у добу активного розвитку капіталістичних відносин, не існувало природних факторів, здатних об'єднати області довоєнної України в межах окремого господарчого комплексу. Мало того, більшовики, створивши на території України квазідержаву, зберігали мозаїчний характер її економічної структури.

З такими ідеями можна погоджуватися, можна погоджуватися частково, можна не погоджуватися зовсім. Проте, з нашої точки зору, краще порівняти положення британського історика з науковим доробком українських вчених. Як зазначалося вище, складається враження, що у схемі Аллена діють такі собі абстрактні сили, які періодично повертають цивілізаційну вісь у різних напрямках. Проте в реальності об'єктивні фактори не можуть діяти інакше, як через конкретних учасників суспільних процесів. Так зокрема О. Оглоблин у фундаментальній праці «Нариси історії української фабрики: Перед капіталістична фабрика» (Харків, 1925 р.) підкреслював: «Одним з основних питань розвитку України XIX ст., методологічне значення якого не підлягає сумніву, являється питання про взаємовідносини українського і російського капіталів» [6, 14]. І далі: «Потрібно пам'ятати, що з другої половини XVIII ст. фронт господарського розвитку України повертається до Чорного моря, до середземноморського ринку. Колонізація Південної України, що рано стала предметом особливих жадань російського капіталу, являлась життєвим інтересом для українського господарства. І якщо на внутрішньому ринку українська буржуазія вела серйозну боротьбу з російською, то у завоюванні чорноморського ринку більш слабкий український капітал йшов у потужному руслі російського капіталізму» [6, 39].

На цій підставі О. Оглоблин дійшов висновку, що природна слабкість опозиції українського капіталу сприяла його мимовільному союзу з місцевим російським купецтвом у протистоянні з великоруською індустріальною буржуазією. Однак підкреслював: «...вся складність питання полягала в тому, чи збереже російська промисловість своє панівне становище на українському ринку і забезпечить собі шлях через Україну до південних і східних ринків, чи розвиток українського промислового капіталізму зупинить переможну ходу російського капіталізму на південь» [6, 40].

Аналітичні виклади представника української історіографії стосовно розподілу сфер впливу між різними етнічними й соціальними групами українського підприємництва, боротьби двох транзитних шляхів (західноєвропейського й російського) [7], причин і наслідків Кримської кампанії ставлять, до певної міри, під сумнів «широтну» концепцію Аллена. Так само непереконливо виглядають тези дослідника щодо відсутності природних «силових ліній», за якими відбувалося б формування окремого економічного простору на українських теренах. Як писав з цього приводу інший вітчизняний історик міжвоєнної доби М. Слабченко, «...українське господарство XIX ст. перед 1861 р. являється *об'єднаним* (курсив М. С.) і ваготіючим до своїх кінцевих пунктів – до Чорного моря, зв'язаним різними путями зі своїм закордонним споживачем» [8, IV].

Більш детально дослідити ситуацію навколо характеристик, даних Алленом економіці України, дозволить статистика товарних перевезень і цінової динаміки, представлена у ґрунтовній розвідці українського історика-марксиста М. Яворського. Подекуди зазначена інформація підтверджує висновки умовного опонента, подекуди спрощує.

І так, Аллен рішуче відкидав ідею України – житниці Російської імперії. На противагу йому М. Яворський наводив у своїй праці уривок з публікації Грехтера «Значіння України в економічному житті Росії» (Літературно-науковий вісник, 1909. IX. С. 301), де останній стверджував: «Україна для Росії не тільки житниця, як пишуть по всіх хрестоматіях, а й склад масла, ртути, глини, залізної руди, чавуну, сталі камінного вугілля, свекли, цукру і т. чинш. Цих і інших ще продуктів дає Україна – Росії стільки, як жодна провінція, взяті разом з центром». Далі слідує цифра «5134 тисячі пудів» – вивіз товарів і продуктів з України в інші райони імперії у 1895 р. [9, 111–112].

Щоправда, М. Яворський не заперечував фактів незначного експорту хліба до Великої Росії і значного – до Польщі, пояснюючи це тим, що між Україною і російськими

промисловими районами знаходилися хліборобські великоруські губернії, «яким довів хліба в потребуєчі райони коштує дешевше, ніж з України...» У вказаному пункті, як бачимо, Аллен і М. Яворський дотримувалися однакової лінії. «Але, – продовжував історик, – найвіддаленіші пункти України ближче лежать до Чорноморсько-Азовських портів; ціни Чорноморсько-Азовських портів звичайно стоять до того вище від Московських цін завдяки попиту на український хліб з боку більш розвинених промислово ніж Великоросія – західноєвропейських країни» [9, 113]. А тут їх позиції розходилися.

Нагадаємо: серед основних експортерів зерна в Російській імперії Аллен називав Катеринославську, Херсонську, частину Таврійської й Харківської губернії, однак не вважав окреслений регіон українським, послуговуючись терміном «Новоросія». М. Яворський навпаки не вважав його російським. На думку українського марксиста Україна разом з південними й південно-східними областями була серйозним конкурентом Росії, «бо давала 43,3 % всього вивозу з Росії за кордон» (дані за 1909–1911 рр.) [10, 109].

Власне, у підтексті економічних студій Аллена також простежується натяк на конкуренцію між двома частинами імперії. Адже урядові заходи у галузі залізничного будівництва спрямовувалися, насамперед, на створення пріоритетних умов для вивозу сільськогосподарської продукції Західної Сибіру через балтійські порти [5, 347]. Майже про те ж саме писав і М. Яворський: «До проведення на Україні та в Росії залізничних шляхів перевага чорноморських пристанів була очевидна. Коли ж почали будувати залізничні шляхи – як знаємо – в першу чергу в Росії, бо будівництва цих шляхів й було концесією для Російського торговельного капіталу, то перевагу свою почали чорноморські пристані швидко здавати на користь балтійських пристанів» [10, 109–110]. Якщо у 1868 р. вивіз збіжжя у процентному відношенні розподілявся між Чорним морем і Балтикою як 64,04 % і 18,65 %, то у 1876 р. співвідношення було зовсім іншим: 37,00 % і 40,00 % відповідно.

Продовження залізничного будівництва повернуло, однак, перевагу південним морям. Вочевидь, далися взнаки об'єктивні обставини з розряду факторів економічної географії: значна кількість сучасних експертів припускає, що вплив кліматичних показників, особливо у розрізі температурної шкали, не можливо подолати жодним підвищенням суспільної організації праці. Не випадково вже на початку ХХ ст. (1902 р.) відсоткові пропорції зернового експорту мали такий вигляд: Південні пристані – 55,7 %; Балтійські пристані – 27,7 %; Західні залізниці – 16,3 % [10, 110].

Щодо виробництва цукру, яке Аллен вважав основною спеціалізацією української економіки, то воно дійсно являлося найбільшим сегментом обробної промисловості Правобережжя [10, 40]. Але з урахуванням особливостей підходу вченого до встановлення територіальних рамок дослідження, більш обґрунтованим видається висновок М. Яворського, який ставив цукроваріння лише на почесне третє місце серед промислових ділянок (після хліборобства й важкої індустрії), що ними Україна «вибивалася вперед в ряді капіталістичних країн» [10, 39]. Інша справа, що саме хліб і цукор – «це були одинокі національні продукти, що їх збут міг регулювати виключно національний торговий капітал» [10, 132].

Окремий інтерес становить протиріччя, побачене Алленом у поєднанні нової економічної вісі, орієнтованої по широті, з меридіанною політичною віссю, все ще опертою на «Візантійські мрії» епохи Катерини II. Цю останню вісь він називав «архаїчною», віддаленою від реалій євразійської географії. І з нею, а не з економічною необхідністю, асоціював значення України в системі суспільних зв'язків Російської держави [5, 347]. При цьому у перших розділах своєї книги Аллен виводив появу Києва з торгово-економічних стосунків між племенами, що населяли територію між Дністром і Доном, та середземноморськими цивілізаціями, називав його продуктом візантійського впливу і більш давнім слов'янським центром у порівнянні з Москвою.

Вказаних фактів цілком достатньо для того, щоб засумніватися у проникливості автора, а можливо й у його широті. Варто згадати основні положення теорії іншого британця – відомого соціолога, філософа й історика А. Тойнбі. Розмірковуючи над критеріями типологізації соціумів, він писав: «Отже, ми встановили, що вселенська церква являється

основною ознакою, яка дозволяє попередньо класифікувати суспільства одного виду. Другим критерієм для класифікації суспільств являється ступінь віддаленості від того місця, де вказане суспільство спочатку виникло» [11, 26].

Позначену формулу у прикладанні до вітчизняної дійсності не без успіху розробляли українські вчені. Зокрема, філософ і публіцист В. Левинський у розвідці «Царська Росія і українська справа» (Монреаль, 1917 р.) стверджував: «Україна, що зберегла в себе навіть в тяжкі моменти «панського» насильного режиму демократичний дух, що була під впливом Заходу через Польщу, але не забувала в ті самі часи і візантійської цивілізації, Україна була перенята духом сильної і живої Культурности. Московія була спосібна стати творцем «імперії», тільки прийнявши сей дух живої культури» [12, 3–4].

Дещо пізніше інший відомий український дослідник в еміграції Б. Крупницький, вивчаючи лінію історичного розвитку Росії в інтерпретації російських науковців, виявив традицію, на яку спиралися всі історіографічні схеми. Традиція полягала у використанні методи «послідовного переходу від одного центру до другого» [13, 5]. Малася на увазі ідея історичного призначення Москви як третього Риму, як головного оплоту християнської православної віри (вселенської церкви за А. Тойнбі). «Але всі ці претензії на спадкоємство візантійських імператорів, – заключав Б. Крупницький, – вимагали посередніх чинників. Одного шлюбу Івана III з Софією Палеолог не вистарчало для встановлення твердої традиції. Бракувало найефективніших аргументів, а вони саме й були пов'язані з Києвом» [13, 6] (а ось і ступінь віддаленості від екумени). Отже, без Києва Москва втрачала атрибут самодостатньої цивілізації, а відтак і право на суб'єктність у «великій грі» з усіма наслідками для економічних еліт щодо присутності на міжнародних і навіть внутрішніх ринках.

Висновки

У світлі озвучених концепцій, економічні студії Аллена представляються засобом «візуального» зменшення ваги Києва за рахунок затушовування його природної єдності з Чорноморсько-Азовським регіоном. Можна припустити, що у даному випадку автор переслідував подвійну ціль. По-перше, мова йшла про намагання зробити історично необгрунтованими «світові аспірації» геополітичного конкурента Великої Британії. По-друге, про виокремлення України в автономний феномен без шкоди для транзитних інтересів Лондона через Північне Причорномор'я і Кавказ до британських колоніальних володінь.

Насамкінець, для зменшення ідейної напруги у ретроспективній дискусії навколо проблем українського економічного базису доцільно було б згадати слова Д. Чижевського. Видатний культуролог-славіст якось зауважив: «історичний процес це не сукупність випадкових рухів в різних напрямках в окремих сферах культури, рухів, простежуючи які історик іноді може подати якусь суцільну картину окремої епохи, а іноді може такої картини і не подати, оскільки розбіжні, різноманітні можуть бути ці рухи. Суцільна картина є з цього погляду лише досягнення історичного дослідження, витвір парці історика» [14, 7]. І кожного разу методологія історіографічних студій має цей парадокс долати.

Література

1. Старосольський В. Теорія нації / Передм. І. О. Кресіної / В. Старосольський. – Нью-Йорк; Київ : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка: Вища школа, 1998. – XL., 157 с. Друкується за виданням: Старосольський В. Теорія нації / В. Старосольський. – Відень, 1922. – 143 с.
2. Ясь О. Традиції великих історичних наративів у світлі культурних епох кінця XVIII–XX ст. – Ч. 3. [Електронний ресурс] / О. Ясь. – Режим доступу: www.historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1220-oleksii-yas-tradytsii-velykyh-istorychnyh-naratyviv-u-svitli-kulturnyh-epokh-kintsia-xviiikhkh-st-chastyna-3.
3. William Edward David Allen [Electronic Resource]. – Regime to access: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Edward_David_Allen. – Title Screen.
4. The Ukraine. A History by W. E. D. Allen [Electronic Resource]. – Regime to access: http://www.troynovant.com/Franson/Allen_WED/ – Title Screen.
5. Allen W. E. D. The Ukraine. A History [Electronic Resource] / William Edward David Allen. – Cambridge University Press, 2014. – 404 p. – Regime to access: <http://books.google.com.ua>. – Title Screen.
6. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики: Предкапиталистическая фабрика [Текст] / А. П. Оглоблин. – Харків : ДВУ, 1925. – 232 с.

7. Гончарук Т. Г. Праці українських істориків О. Оглоблина та М. Слабченка як підґрунття економічної концепції М. Волобуєва [Електронний ресурс] / Т. Г. Гончарук. – Режим доступу: www.stattionline.org.ua/histori/114/21574-praci-ukraïnskix-istorikiv-o-Ogloblina-ta-m-slabchenka-yak-pidrruntya-ekonomichnoi-koncepcii-m-volobueva.html.
8. Слабченко М. Є. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX століття (у 2-х томах). [Текст] / М. Є. Слабченко. – Одеса : ДВУ, 1925. – Т. 1. – 318 с.
9. Яворський М. Україна в епоху капіталізму / М. Яворський. – Харків : ДВУ, 1925. – Вип. 2 : На шляху капіталістичної акумуляції. – 185 с.
10. Яворський М. Україна в епоху капіталізму / М. Яворський. – Харків : ДВУ, 1925. – Вип. 3 : В суперечках імперіалізму. – 308 с.
11. Тойнби А. Постижение истории (издательский дом Айрис-Пресс, 2002 г.). [Електронний ресурс] / А. Тойнби. – Режим доступу: http://royallib.com/book/toynbi_arnold/postigenie_istorii.html.
12. Левинський В. Царська Росія і українська справа / В. Левинський. – Монреал : Накладом Ів. Гниди. – З друкарні «Новий світ», 1917. – 120 с.
13. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії [Текст] / Б. Крупницький. – Мюнхен, 1952. – 30 с. – (Теорія третього Риму: Зб. праць членів Церковно-Археологічної Комісії Апостольського Візитатора для Українців у Західній Європі).
14. Чижевський Д. Культурно-історичні епохи / Д. Чижевський. – Авгбург-Монреаль : Накладом Т-ва Прихильників УВАН, 1978. – 16 с.

References

1. Starosol'skii, V. (1998). Teoriya natsii. K., 157 (in Ukr.)
2. Yas, O. Tradysii velykyh istorychnykh naratyviv u svitli kulturnykh epokh kintsia XVIII–XX st. Chastyna 3 [Electronic Resource] / Oleksii Yas. – Regime to access: www.historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1220-oleksii-yas-tradysii-velykyh-istorychnykh-naratyviv-u-svitli-kulturnykh-epokh-kintsia-xviiikhkh-st-chastyna-3 (in Ukr.)
3. William Edward David Allen [Electronic Resource]. – Regime to access: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Edward_David_Allen. – Title Screen.
4. The Ukraine. A History by W. E. D. Allen [Electronic Resource]. – Regime to access: http://www.troynovant.com/Franson/Allen_WED/ – Title Screen.
5. Allen, W. E. D. (2014). The Ukraine. A History [Electronic Resource] / William Edward David Allen. – Cambridge University Press. – 404 p. – Regime to access: <http://books.google.com.ua>. – Title Screen.
6. Ogloblin, A. P. (1925). Ocherki istorii ukrainskoi fabрики: predkapitalisticheskaia fabrika. Kharkiv: DVU, 232 (in Russ.)
7. Honcharuk, T. H. Pratsia ukrainskykh istorykiv O. Ogloblina ta M. Slabchenka yak pidgruntia ekonomichnoi kontseptsii M. Volobueva [Electronic Resource]. – Regime to access: www.stattionline.org.ua/histori/114/21574-praci-ukraïnskix-istorikiv-o-Ogloblina-ta-m-slabchenka-yak-pidrruntya-ekonomichnoi-koncepcii-m-volobueva.html (in Ukr.)
8. Slabchenko, M. Ye. (1925). Materialy do ekonomichnj-sotsialnoi istorii Ukrainy XIX stolittia (U 2-h tomah) ekonomichno: T. 1. Odesa: DVU, 318 (in Ukr.)
9. Yavorski, M. (1925). Ukraina v epohu kapitalizmu. Vypusk druhyi. Na shliakhu kapitalistychnos akumulatsii. Kharkiv: DVU, 185 (in Ukr.)
10. Yavorski, M. (1925). Ukraina v epohu kapitalizmu. Vypusk tretii. V superechkakh imperializmu / M. Yavorski. Kharkiv: DVU, 308 (in Ukr.)
11. Toynbee, A. Postizheniye istorii (izdatyel'skiy dom Ayris-Press, 202 g.) [Electronic Resource]. – Regime to access: http://royallib.com/book/toynbi_arnold/postigenie_istorii.html (in Russ.)
12. Levynski, V. (1917). Tsarska Posiya I ukrainska sprava. Montreal Монреал, 120 p. (in Ukr.)
13. Krupnitski, B. (1952). Teoriya III Rymu I shliakhy rosiiskoi istoriohrafii. Miunkhen, 30 (in Ukr.)
14. Chyzhevski, D. (1978). Kulturno-istorychni epokhy. Avburh-Monreal, 16 (in Ukr.)

HRON Victoriya Vitaliivna,

Candidate of historical science,
a teacher of English and history
of Cherkasy Vocational Lyceum
e-mail: ghron@ukr.net

ECONOMIC HISTORY OF UKRAINE IN THE CONCEPTION OF WILLWAM EDWARD DAVID ALLEN

The article attempts a scientific understanding of the economic basis of the Ukrainian sovereignty in the context of historiographical analysis of the economic studies between two world wars. A starting point of investigation was the concept of the British historian, publicist and political figure W. E. D. Allen, presented and published in 1940 on the pages of thorough investigation «The Ukraine. A History». On the basis of comparison of the ideas of the author with the position of Ukrainian scientists, especially O. Ogloblin, M. Slabchenko, M. Yavorski, opinion of the critical importance of the factors of economic geography in the

development of the national life was substantiated. At the same time, the difference in the formulation of the problem in the works of Ukrainian and British scientists was shown. In particular W. E. D. Allen limited the territory of Ukraine five provinces: Kiev, Podolia, Volhynia, Poltava, and Chernigov. He denied the integrity of the Ukrainian economic system, rejecting it from the Southern and South-Eastern regions of the country. Taking into account the place and time of the publication, the article concluded that the findings of the British scientists can serve as an objective proof of the existence of the historical legitimacy of the Ukrainian political subjectivity. However, highlighting Ukraine into an independent geopolitical phenomenon, Allen sought primarily to protect the transit interests of Great Britain.

Key words: economic history, economic geography, civilization axis, transit potential, economic complex, national capital, W. E. D. Allen.

Надійшла до редакції 27. 09. 2016
Затверджена до друку 03. 10. 2016

УДК 94(420):327.061+930(477)

ГРУБІНКО Андрій Васильович
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Тернопільського національного
економічного університету
e-mail: gav_tnpu@yahoo.com

УЧАСТЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У СПІЛЬНІЙ ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ І ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ ЄС В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті проаналізовано результати дослідження досягнень української історичної науки у вивченні проблеми участі Великої Британії у процесі становлення і розвитку СЗППБ ЄС. Визначено провідні наукові центри вивчення означеної проблеми і провідні вітчизняні наукові періодичні видання, на сторінках яких опубліковані роботи з відповідної тематики. Зроблено висновок, що проблема участі Великої Британії у вказаному напрямі функціонування Європейського Союзу є недостатньо дослідженою та потребує спеціального комплексного аналізу.

Ключові слова: Велика Британія, європейська інтеграція, ЄС, Спільна зовнішня політика і політика безпеки, українська історіографія.

Постановка проблеми

Європейська інтеграція як політико-економіко-правове та соціокультурне явище давно стала популярним предметом численних наукових студій. Водночас переважна більшість публікацій українських дослідників мають узагальнюючий характер, не містять аналізу специфічних галузевих проблем історичного розвитку Європейського об'єднання. Перманентний процес зближення України з Європейським Союзом актуалізує потребу поглибленого дослідження окремих напрямів розвитку цього унікального з точки зору політико-правової теорії та історичної практики високоінтегрованого міждержавно-інституційного об'єднання. З часу формально-юридичного утворення на початку 1990-х років невід'ємним елементом розвитку ЄС є його «друга опора» – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (далі – СЗППБ), яка стала багато в чому визначальним напрямом розвитку цієї первинно економічної організації, майданчиком для погодження міжнародних інтересів держав-учасниць європейської інтеграції. Тому актуальним є дослідження політик ключових учасників творення сучасного внутрішнього і зовнішнього обличчя Єдиної Європи, серед яких з огляду на особливі геополітичні, економічні, гуманітарні і військово-політичні можливості, усталені міжнародні пріоритети та специфіку зовнішньої політики, традиційні підходи до євроінтеграції виділяється Велика Британія.